

MAKTABGACHA TA'LIM DIDAKTIKASI

*Jalilova Sarvinoz Ergashuvna**Samarqand viloyati.Kattaqorg'on shahri 19-MTT*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim didaktikasi, maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limi va o'qitish, bolalarga obyektiv dunyoni chuqurroq anglashga ko'maklashish haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: tashkiliy shakllar, pedagogik faoliyat, emperik va ilmiy bilimlar, tafakkur va faoliyat, intellektual salohiyat

KIRISH

Maktabgacha yosh davrining inson kamolotining keyingi rivojlanishidagi, bolani maktab ta'limiga tayyorlashdagi alohida roli maktabgacha ta'limning maqsadini belgilash, maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish metodlari va tashkiliy shakllarini o'ziga xos mazmunini ishlab chiqishni, bolalarni har tomonlama kamolga yetkazishga o'qitishning rolini tadqiq qilish zarurligini shart qilib qo'ydi. Bu esa maktabgacha ta'lim didaktikasi sohasining yaratilishiga olib keldi. Maktabgacha ta'lim didaktikasi bu - umumiy didaktikaning sohasidir.

Maktabgacha ta'lim didaktikasi - maktabgacha yoshdagi bolalar ta'limi va o'qitish nazariyasi hisoblanib, uning maqsadi belgilaydi, maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish va ularni maktabdagi o'qitishga tayyorlashni ta'minlovchi ta'limning mazmuni, metodlari va tashkiliy shakllarini ishlab chiqadi. Maktabgacha ta'lim didaktikasining asoschilari Y.A.Komenskiy va K.D.Ushinskiy tadqiqotlarida yoritilgan. Y.A.Komenskiyning "Onalar maktabi" nomli asarida maktabgacha ta'limning maqsadi - atrof-muhit haqidagi oddiy bilimlarni o'zlashtirish, axloqiy odatlarni rivojlantirish va bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash ekanligini ta'kidlab, bolalarga beriladigan bilimlarning ilk dasturini belgilab berdi. Olim rejani tarbiya va ta'limning boshlanishi maktabgacha yoshdadir, degan g'oyani ilgari surgan edi. K.D.Ushinskiy maktabgacha ta'limning vazifasi aqliy salohiyat va nutq qobiliyatini rivojlantirishdan, ularni maktabga tayyorlashdan iboratdir - deb ta'kidlaydi. Bunda u ko'rgazmalilikka, mashg'ulotlarning qiziqarliligiga tayanish zarurligini uqtiradi. Maktabgacha ta'lim didaktikasi muammolarini nazariy va amaliy tarzda ishlab chiqish maktabgacha ta'lim-tarbiya dasturida "Mashg'ulotlarda ta'lim berish" degan bo'lim ochish imkonini yaratdi. Didaktika pedagogik fan sohasi sifatida o'qitishning mohiyatini yorituvchi kategoriyalar va tushunchalar bilan ifodalanadi.

ASOSIY QISM

Maktabgacha pedagogikaning asosiy kategoriyalari: ta'lim, bilim (bilim, bilim olish), ko'nikma, malaka, ma'lumot, tarbiya, rivojlanish va shakllanishdir. Kategoriya

- fanning mohiyatini ifoda etuvchi eng muhim asosiy tushunchadir. Ta'lim - bu ta'lim oluvchiga maxsus tayyorlangan mutaxassislar yordamida bilim berish va ulardagi ko'nikma hamda malakalarini shakllantirish jarayoni bo'lib, bu bolaning shaxs sifatida hayotga va mehnatga ongli ravishda tayyorlash vositasi. Ta'limning asosiy vazifasi ta'lim oluvchini o'qitishdan iborat. Shuningdek, u oila, ishlab chiqarish va ma'lumot berish vazifasini bajaradi. Ta'lim berish - ta'lim beruvchining intellektual salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan pedagogik faoliyat bo'lib, u shaxsning aqliy faoliyatini rivojlantirish, o'qish - o'qitish jarayonini mazmun - mohiyatining ongli ravishda anglab yetishlari orqali amalga oshiriladi. Ta'lim - o'qitish jarayonida tarbiyalanuvchilar tomonidan egallangan bilim, ko'nikma, malakalarni o'zida ifoda etadi. Bilim - bu ijtimoiy tarixiy ong, insoniyat hayoti davomida to'plangan, amalda sinovdan o'tgan va obyektiv dunyoni chuqurroq anglashga, hamda o'zgartirishga yo'naltirilgan tabiat, jamiyat, tafakkur va faoliyat usullari qonuniyatlari haqidagi ilmiy tushunchalarning yaxlit va tizimlashtirilgan majmuidir. Bilim o'z navbatida kundalik, ilmiy, emperik, nazariy bilimlarga bo'linadi. Kundalik bilim - bu sog'lom fikrga va kundalik amaliy faoliyat shakllariga aoslanadi. Insonning atrof-muhitga moslashuvi, uning hayotiy harakatlari va oldindan ko'ra bilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Uning vazifasi ta'lim - tarbiya jarayonini nazorat qilishga ko'maklashishdir. Ta'lim - tarbiyani uyushtirishda nazariy, emperik va ilmiy bilimlar muhim ahamiyatga ega. Ilmiy bilim - ta'lim tarbiyani takomillashtirish muammolarini, yechimlarini topishda qo'l kelib, tizimni asosli va narsa - hodisalar mohiyatiga chuqur kirib boradigan bilimdir. U emperik va nazariy darajada bo'ladi. Nazariy bilim - emperik holatlarni tushuntirish, ya'ni narsa - hodisalar mohiyatini bilish imkonini beradigan qonunlarni ochishni nazarda tutadi. Emperik bilim - bilishni kuzatish, o'lchash, tajriba usullarini qo'llash natijasi. U narsa - hodisalarning sifat va ko'nikma ko'rsatkichlarini ifodalaydi. Emperik ko'rsatkichlar orasidagi bog'liqliklarning muntazam shakllanishi emperik qonunlar yordamida ifodalanadi, ular ko'pincha ehtimoliy xarakterga ega bo'ladi. Bilim - bilimni amalga oshiruvchi asosiy omil bo'lib, dunyoni bilishning negizini tashkil etadi va u tufayli ilm, fan, texnika -texnologiyalar rivojlanishi ta'minlanadi. Bilimga qo'yiladigan

talablar:

- Bilimning tushunarliliigi;
- Bilimni tushunishlik;
- Bilimning mukammalligi;
- Bilimning chuqurligi;
- Bilimning operativligi;
- Bilimning ixchamligi;
- Bilimning aniqligi va umumiyliigi;
- Bilimning tizimiyliigi.

Bilim olish - idrok etish, o'rganish, mashq qilish va egallangan tajriba asosida xulq va faoliyatda yangi shakllarning yuzaga kelishi, mavjud bilimlarning o'zgarib, takomillashib, boyib borish jarayonidir. Ta'lim mazmunining navbatdagi komponenti ko'nikma va malakadir.

Ko'nikma - bilim kabi harakatda, kishi biror natijaga erishish uchun har xil faoliyat turida izchil bajariladigan uslublar tizimidir. U ongni faoliyat (harakat)ni tez, ta'limni to'g'ri, ham jismoniy va aqliy kuch sarflagan holda bajarish jarayoni natijasidir. U shaxsning bilimlari asosida tarkib topadi. Harakat turlari bo'yicha u uch turga:

- Harakat ko'nikmalari
- Sensor ko'nikmalar
- Aqliy ko'nikmalarga bo'linadi.

Ko'nikmalar muntazam mashq qilish (takrorlash) orqali zarur darajada saqlanadi. Ana shu bilan uning ta'lim-tarbiyadagi ahamiyati beqiyosligini ko'rsatadi. Ko'nikma - insonning ilgari tajribalari asosida muayyan faoliyat yoki harakatni amalga oshirish qobiliyatidir. Ko'nikma - bu shunday aqliy va jismoniy harakatlar, usullar

va yo'l-yo'riqlardan iborat bo'lib, ular yordamida rejalashtirilgan maqsadga erishiladi yoki muayyan bir faoliyat amalga oshiriladi. Ko'nikma - u yoki bu ishni bajarishning avtomatlashgan usuli bo'lib, ongli ishning bajarilishini nazorat qilishdan ozod qiladi va uni ishda qo'yilgan maqsadga qaratadi. Inson faoliyatida ko'nikmalar malaka tarzida ham namoyon bo'ladi. Har qanday malaka ko'nikma bo'la oladi, lekin har qanday ko'nikma malaka bo'la olmaydi. Ko'nikmalar avtomatlashgan mohiyat kasb etsagina malaka bo'ladi. Ko'nikmani inson faoliyati turlariga ko'ra quyidagi:

- Mehnat ko'nikmalari;
- Bilishga oid ko'nikmalar;
- Aqliy faoliyatga oid ko'nikmalar;
- O'quv faoliyatiga oid ko'nikmalar;
- Nutqiy faoliyat ko'nikmalari;
- Badiiy faoliyatga oid ko'nikmalar.

XULOSA

Insonning jamiyatda muomala va o'zini tutish ko'nikmalarda o'z aksini topadi, ko'nikmalar bilimlar asosida tarkib topadi va o'z ichiga avval orttirilgan malakalarni oladi. Bu mashq qilish yo'li bilan shakllantirilgan puxta harakatlar bo'lib, ko'nikma va murakkab harakatlar tarkibiga kiradi. Ta'limning tarkibiy qismi sifatida shakllantirilgan malakalar o'z mazmuniga ko'ra murakkabdir. Bular jamiyatning harakat madaniyatini aks etgan harakat malakalari (yurish, yugurish, sakrash, mehnat va xat yozish malakalari), aqliy faoliyatga oid malakalar (hisob, o'qish, tashkil qilish va boshqaruv), xulq va muomala malakalari (jamiyatda o'zini tutish, muomala-madaniyati), nutqiy malakalar (gap tuzish, nutqning muayyan

ohangi, sur'ati, artikulyatsiya sofligini saqlash) dir. Ko'nikma va malakalar maqsadga yo'naltirilgan faoliyat jarayonida shakllanadi. Ta'lim mazmunidagi asosiy jihat — zarur bilim va ko'nikmalarni mustaqil egallash, egallangan bilimlar hamda avval hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida vujudga keladigan amaliy va nazariy masalalarni hal etish qobiliyatini shakllantirishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR:

1. "Noyob Huquqlar bola huquqlari haqidagi Konventsiyani o'rganish bo'yicha amaliy qo'llanma" \ UN IC EF, N E W-YO RK-1993
2. Otavaliyeva O'. Bola tarbiyasida bog'cha va oila hamkorligi. T.: O'qituvchi, 1994.
3. Справочник «Руководителя дошкольного образовательного учреждения». Т., 2006.
4. Hasanboyeva O., Tadjieva M., Toshpulatova Sh. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm-ziyo, 2012.
5. Hasanboyeva O. va boshqalar. Oilada barkamol avlod tarbiyasi. - T.: O'zbekiston, 2010